

JARMILA KREDÁTUSOVÁ*

Jazykové stvárnenie ukrajinskej mentality z ukrajinskej a slovenskej perspektívy

KREDÁTUSOVÁ, J.: Language Expression of the Ukrainian Mentality from the Ukrainian and Slovak Perspectives. *Slavica Slovaca*, 53, 2017, No. 3-4, pp. 252-262 (Bratislava).

In the paper the author attempts to answer these research questions: 1. Which components create mentality of a Ukrainian man / a Ukrainian woman and what their form is? 2. What image about the Ukrainian men and women is constructed by Slovak and Ukrainian texts? 3. Do fixed models (stereotypes) in the image of the Ukrainian men and women exist in both Ukrainian and Slovak language? 4. Which are the dominant features (constants) of the Ukrainian men a women's language image in Slovak and Ukrainian language? These questions are viewed and answered from two perspectives or approaches: from the Ukrainian perspective – the point of view of the Ukrainians themselves and from the Slovak – the point of view of Slovak language users – the Slovaks.

Ukrainian, Slovak, mentality, mental, language, component, structure, selective schema, archetype.

1. Vedecké spracovanie témy mentality v celosvetovom meradle trvá už viac ako 150 rokov. Vyskytuje sa v pojmovno-kategoriálnom systéme filozofie a tiež vo filozofii kultúry ako samostatnej vednej disciplíny, ale aj v iných vedných disciplínach, ako sú sociológia, psychológia, estetika, história a iné. Tento pojem bol najskôr zaužívaný vo filozofii. Zaviedol ho americký vedec R. Emerson v 40.-50. rokoch 19. storočia. On sám považoval otázku „ducha“ a duchovna i morálky za centrálny problém transcendentálnosti. Jeho ponímanie mentality však malo najskôr mystický význam a dlhý čas sa toto ponímanie vo filozofii a kulturologickej literatúre nepoužívalo. V 2. polovici 20. storočia bol tento pojem vypožičaný od historikov a psychológov. Pojem sa ujal najmä vďaka historikom tzv. školy *Annales*. Vo svojich výskumoch ho používali Marc Block, Lucien Febvre, George Duby a iní. Trochu iným smerom sa vyvíjala historická etnopsychológia. Tu treba spomenúť výskum W. Wundta v oblasti skúmania psychológie národov a zvlášť L. Lévyho-Brühla (skúmal archaické spoločenstvá), na ktoré nadväzovala škola *Annales* a na Ukrajině z neho vychádzal O. O. Potěbna, keď písal práce o jazyku a myslení (o ich historicko-kultúrnych aspektoch). Mytologické aspekty mentality skúmali napr. James George Frazer, Vladimir Jakovlevič Propp (aj v rozprávkach). Mentalite mýtov sa venovali Eleazar Mojsjevič Meletinskij, Michail Ivanovič Steblin-Kamenskij, Nikolaj Sergejevič Trubeckoj, Kurt Hübner. Veľký ohlas zaznamenali práce Alexeja Fiodoroviča Losjeva (*Dejiny antickej estetiky, Estetika obrodenia*). Stredoveká mentalita je obsiahnutá v prácach ruského vedca A. J. Gureviča. Veľmi dôležitá je tiež vo výskume mentality práca R. Tarnasa *Dejiny západného myslenia*.¹

* Doc. Mgr. Jarmila Kredátusová, PhD., Katedra ukrajínistiky, Inštitút ukrajínistiky a stredoeurópskych štúdií, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita, Ul. 17. novembra 1, 080 78 Prešov.

¹ Hetalo, Teťjana Jevhenivna: Онтологія ментальності: філософсько-культурологічний аналіз. [Autoreferát dizertačnej práce na získanie vedeckej hodnosti kandidáta filozofických vied zo špecializácie 09.00.04 Filozofická antropológia a filozofia kultúry]. Charkov: Charkovská štátna univerzita, 1999, s. 2-3.

V sociálnych vedách sa termín mentalita používa s takým rôznorodým obsahom, že sa hovorí o paradigme mentalít² a mentalistické štúdie v zahraničnej literatúre predstavujú samostatnú oblasť výskumu. V lingvistiky pracoval W. von Humboldt a predstavitelia jazykového relativizmu s pojmom „duch národa“. V psychológii a sociológii sa používajú termíny národný charakter, psychologické charakteristiky národa, kolektívny duch, etnické podvedomie (the ethnic unconscious), národné vedomie (a nevedomie), základný charakter (basic personality), vnútorné založenie národa (national mental makeup), resp. ešte spirituálnejšie koncepty, napr. kolektívna psychosféra, skupinové polia vedomia a iné. Rôznorodé termíny odrážajú nevyhranenú predstavu o podstate mentality, komplikované sú aj pojmy zo sféry spoločenského života, vrátane tých, ktoré vytvárajú identitu národného spoločenstva. Nejestvuje ani zhoda v tom, či je mentalita kategória dynamická a závisí od historického a spoločenského vývinu alebo je naopak statická.³ Ďalším problémom je, že v kategórii mentalita sa počíta s predstavou „priemerného“ reprezentanta národa a stiera sa pestrosť rozličných personálnych typov vo vnútri jednej národnej mentality, čo vedie ku konceptu polymentality, teda k názoru, že rozdiely medzi jednotlivcami v rámci toho istého národa nie sú menej hlboké než rozdiely medzi zástupcami odlišných národov alebo rás. Podľa I. A. Sikorského (cituje A.V. Jurevič⁴) ide o dva rozličné spôsoby videnia spoločnosti: ak žijeme v príslušnej krajine, viac pozornosti venujeme odlišnostiam, ak posudzujeme inú mentalitu zvonku, do popredia vystupujú skôr podobnosti.

Na Ukrajine sa téma skúmania mentality stala veľmi aktuálnou po rozpade ZSSR. V roku 1994 sa v Lucku konala vedecko-praktická konferencia pod názvom *Mentalita. Duchovno. Samostatný rozvoj osobnosti*. Z konferencie boli vydané *Tézy* v dvoch častiach (Kyjev-Luck, 1994), v ktorom sa vlastne po prvýkrát reflektovala problematika mentality na ukrajinských materiáloch. Najväčšiu pozornosť si zasluhuje práca I. Byčka pod názvom *Mentalny súzvuk ukrajinských a európskych kultúrnych tradícií: motívy kordocentrizmu* (v zborníku *Kyjivski obriji: istoryko-filosofski narysy*, Kyjiv, 1997)⁵.

Mentalitu Ukrajincov v móde všeobecnouľudského a národného charakterizoval V. Iščuk v práci *Mentalnist' ukrajinciv: zahal'noľudske i nacional'ne* (In: *Ukrajina, problema, prestyžnosti ta identyčnosti*, Kyjiv, 2000). Veľakrát sa téma mentality vysvetľovala v populárno-vedeckom pláne, napr. v práci *Ukrajinskyj mentalitet* (O. Stražnyj, Kyjiv, 2008) alebo aj ako termín prázdny, módný a mediálny (O. Choma a iní). V roku 2006 v Kyjeve Inštitút filozofie I. S. Skovorodu vydal monografickú prácu *Problemy teoriji mentalnosti*, v ktorej analyzuje niektoré kľúčové momenty ukrajinskej mentality. S. J. Jermolenko (*Literaturna Ukrajina*, 1993) vysvetľuje pojem „mentalnist“ inými fenoménmi, ktoré sú etnicky príznakové. Ide o napríklad o fenomény „duša“, „charakter“, „povaha“, „národná psychika“, „emocionalita“, „odraz sveta v prežívaní“ a pod.⁶

² Akopov, Garnik – Rulina, Tat'jana Konstantinovna – Privalova, Vera Michajlovna: *Mentalistic theory as a historical-psychological trend in science*. In: *A History of Domestic and World Psychological Thought: Conceiving the Past, Understand the Present, and Foresee the Future*. Moskva: Russian Academy of Sciences, Institute of Psychology, 2006, s. 23.

³ Podľa Luciena Lévyho-Bruhla, ktorého práca *Primitive Mentality* (1921) sa pokladá za východisko systematického výskumu mentality, je pravdepodobné, že napriek významným zmenám v životnom štýle zostáva mentalita tá istá, pretože sociálne inštitúcie zostávajú rovnaké (s. 332).

⁴ Jurevič, Andrej Vladislavovič: *Basic Components of National Mentality*. *Herald of the Russian Academy of Sciences*, 2013, roč. 83, č. 6, s. 522.

⁵ Demčuk, Ruslana: *Українська ментальність у репрезентативних міфологемах*. In: *Ukrajinsjka mentalnist'*. Kyjiv: Nacional'nyj pedahohičnyj universytet M.P. Drahomanova, 2016, s. 188.

⁶ Tamže, s. 189.

P. Herčanivska považuje mentalitu za maticu myslenia, prostredníctvom ktorej národ prijíma základné aspekty reality. V tomto aspekte je prejavom spoločnosti a jej obranyschopnosti, vykonáva tu rolu mechanizmu, ktorý zodpovedá za psychologickú adaptáciu sociumu smerom k prostrediu, ktoré ho obklopuje. (citované podľa P. E. Herčanivskej).⁷

Problematiku identity skúmali M. Popovyč, S. Krymskyj, N. Šul'ha, M. Riabčuk a iní. Najmä vedci z Národnej Kyjevsko-mohyl'anskej akadémie v Kyjeve vydali kolektívnu monografiu *Tertium non datur. Problema kul'turnoji identyčnosti v literaturno-filosofskomu diskursi 19. – 20. stoliťa* (Kyjiv, 2014).⁸

Na Slovensku sa otázky mentality veľmi neskúmajú, preto sa opierame o poznatky z prác uvedených vyššie. Z rozličných prístupov ku kategórii mentality v tejto štúdii pokladáme za kľúčový koncept A. V. Jureviča.⁹ Mentalitu chápe ako národnú identitu, ktorá je štruktúrovaná a vstupujú do nej tieto komponenty: (a) kolektívna pamäť, (b) sociálne postoje a vzťahy, (c) kolektívne emócie, (d) národný charakter a temperament, (e) normy, hodnoty a ideály, (f) jazyk, (g) mentálna reprezentácia kultúry, (h) štýl myslenia a sociálneho vnímania, (i) vzorce správania.

Z uvedeného chápania mentality vzišli tieto výskumné otázky: 1. Ktoré komponenty vytvárajú mentalitu Ukrajince/Ukrajinky a aká je ich podoba? 2. Aký obraz o Ukrajincoch a Ukrajinkách konštruujú slovenské a ukrajinské texty? 3. Jestvujú ustálené modely (stereotypy) v obraze Ukrajincov a Ukrajiniiek v slovenčine a v ukrajinčine? 4. Ktoré sú dominantné črty (konštanty) jazykového obrazu Ukrajincov a Ukrajiniiek v slovenčine a v ukrajinčine?

2. Na tieto otázky sme sa pokúsili odpovedať z dvoch perspektív alebo prístupov: z ukrajinského, teda vnútorného, t. j. zo zorného uhla samotných Ukrajincov a z vonkajšieho, t. j. zo zorného uhla používateľov slovenčiny – Slovákov. Náš výskum bol založený na dvoch metódach: na **korpusovej kolokatívnej metóde** a na **slovnoasociačnej metóde**.

2.1. Prostredníctvom **korpusovej kolokatívnej metódy** sme skúmali kolokáty, teda výrazy stojace najbližšie ku kľúčovým slovám *Ukrajinec je/Ukrajinci (sú)*, *Ukrajinka je/ Ukrajinky (sú)* v národných korpusoch jednotlivých jazykov, teda slovenského a ukrajinského, v publicistických textoch (na strane slovenskej aj ukrajinskej) a tiež v textoch webových stránok v slovenskom subkorpus (v ukrajinskom to možné nebolo, pretože takýto podkorpus zatiaľ v ukrajinskom jazykovom korpus nejestvuje).¹⁰ Cieľom výskumu bolo odhaliť ustálené výrazy (ustálené obrazy, modely a stereotypy v konštruovaní celkového obrazu o Ukrajincoch). Kolokáty s kľúčovými slovami utvárali kontexty, ktoré boli pre náš výskum významovo dôležité, niesli svoje penzum informácií, ktoré sme ďalej opisovali a analyzovali. Pracovalo sa metódou, ktorá vylučovala náhodnosť a typickosť kontextov, v ktorých sa kľúčové slová, uvedené vyššie, nachádzali.¹¹ Ukrajinskú materiá-

⁷ Tamže, s. 193.

⁸ Tamže, s. 195.

⁹ Jurevič, Andrej Vladislavovič: Basic Components of National Mentality. Herald of the Russian Academy of Sciences, op. cit., s. 525-526.

¹⁰ Empirickú bázu výskumu predstavovali texty Slovenského národného korpusu, presnejšie dva jeho subkorpusy: a) subkorpus textov webových stránok v aktuálnej verzii web-3.0 v rozsahu viac ako 13 miliónov slovných tvarov (word = 13 277 109). Webový korpus obsahoval slovenské texty dostupné na webových stránkach a poskytnuté Slovenskému národnému korpusu postupne od roku 2010; b) subkorpus tlačených publicistických textov v aktuálnej verzii prim-7.0-public-inf v rozsahu viac ako 3 milióny slovných tvarov (word = 3 617 598). Tento výskum realizovala slovakistka Jana Kesselová.

¹¹ Analyzované výsledky sme publikovali v štúdii pod názvom Jak može lnhvistyka sprjaty vpiznaňnu fenomenu mentalitetu? (In: Українська ментальність, Київ, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, 2016) a tiež v štúdii pod názvom Movno-kul'turna kartyna mentalitetu ukrajinciv v slovackych ta ukrajinsjkyh tekstach (In Čizmárová, Mária (ed.): Slovensko-ukrajinské vzťahy – z výskumu lingvistiky, literárnej vedy, prekladu a kultúrnych kontaktov. Prešov: Prešovská univerzita 2016, 492 s.)

lovú bázu reprezentovali texty z ukrajinského korpusu.¹² Preskúmaných bolo cca 1700 kolokátov v publicistickom podštyle s heslovými slovami *Ukrajinci*, *Ukrajinky*. V ukrajinskom korpuse sme skúmali kolokáty s heslovými slovami *Ukrajinci*, *Ukrajinky*. Tieto slová sme zvolili preto, že korpus nám ponúkal práve pri tvaroch v množnom čísle obsiahlejší materiál, ktorý bol bohatší najmä na odpovede, ktoré sme potrebovali získať na naše otázky Čo si o sebe Ukrajinci myslia ako národ? a zároveň je v lexéme *Ukrajinci* obsiahnutý mužský rod, a teda odpoveď na otázku Čo si myslia o sebe Ukrajinci-muži ako jedna dôležitá reprezentatívna zložka národa? Skúmaný materiál ihneď poskytoval odpovede na obidve otázky naraz. Lexéma *Ukrajinky* pomohla odkryť, čo si o sebe myslia ženy-Ukrajinky, ale aj ich muži, a zároveň sme sa použitím lexémy *Ukrajinky* (teda množného, nie jednotného čísla) vyvarovali obsiahlemu materiálu, ktorý sa pod kľúčovým slovom *Ukrajinka* ukázal a pre náš výskum bol irelevantný (*Ukrajinka*, presnejšie *Lesia Ukrajinka* je totiž pseudonymom významnej ukrajinskej autorky 19. storočia, v korpuse sa vyskytuje s týmto slovom veľmi veľa kolokátov). Skúmaný materiál obsahoval kolokáty z textov publikovaných v rokoch 2009-2015.

2.2. Druhou použitou metódou bola **metóda slovoasociačná**. Vyhodnotená bola stovka oslovených respondentov vo veku od 17 do 23 rokov a asi desiatka respondentov vo veku nad 40-70 rokov v dotazníku. Všetci oslovení respondenti mladšieho veku boli a ešte stále sú vysokoškolskými študentmi na univerzitách v Prešove a v Užhorode, starší sú učiteľmi všeobecnovzdelávacích škôl v Zakarpatskej oblasti Ukrajiny. Respondenti sú ukrajinskými štátnymi občanmi, teda majú ukrajinský pôvod a pokladajú sa za Ukrajincov.

Dáta sme získali z dotazníkov, v ktorých boli respondenti požiadaní uviesť vždy iba jednu asociáciu na každé podnetové slovo. Podnetovými slovami boli podstatné mená *Ukrajina*, *Ukrajinec*, *Ukrajinka* a prídavné mená *ukrajinský*, *-á*, *-é*. Počet všetkých respondentov bol 111 osôb – mužov a žien spolu. Cieľom dotazníka bolo zistiť, aké hodnoty vytvárajú obraz Ukrajiny, Ukrajinca a Ukrajinky vo vedomí najmä mladej ukrajinskej generácie. Pre dotvorenie jazykovo-kultúrneho obrazu samých seba boli oslovení aj respondenti strednej generácie. Rovnakou metódou pracovala naša kolegyňa – slovakistka Jana Kesselová, ktorá výsledky svojho prieskumu so slovenskými študentmi o ich poznaní Ukrajiny, Ukrajincov a Ukrajiniiek prezentovala v štúdiu publikovanej v Užhorode.¹³

3. V našom výskume sme použitím oboch metód a z **perspektívy ukrajinskej** zistili, že Ukrajinci vnímajú veľmi intenzívne svoje **vlastné sociálne postavenie v krajine (schéma 1)**, ďalej **korupciu (schéma 2)**, veľa kolokátov bolo venovaných **prezidentským voľbám (schéma 3)**, v ktorých vystriedal V. Janukovyč V. Juščenka. S postavou V. Janukovyča sa teda spájali aj ostatné schémy, a síce **vzťah Ukrajinci a Rusi a štátny jazyk (schéma 4)**, **zákonnosť verzus nezákonnosť v krajine (schéma 5)**, **Ukrajinci a ich Majdan a Pomarančová (Oranžová) revolúcia (schéma 6)**, **Ukrajinci vo vlastnej reflexii (schéma 7)**, **Ukrajinci v zrkadle svojej histórie (schéma 8)**, **vnímanie Ukrajincov v zahraničí z pohľadu vlastného aj z pohľadu iných, resp. s pohľadom na iných (vzťah Ukrajincov a Poliakov, vnímanie Ukrajincov Nemcami – schéma 9)** a schéma **vzťahu Ukrajiny k Európskej únii (schéma 10)**.

Ukrajinci sa vnímajú ako celok, ktorý je rozdelený na dve ekonomicky protichodné sociálne skupiny – skupina veľmi chudobných a skupina veľmi bohatých. Svoju životnú úroveň opisujú ako veľmi skromnú. Sú so sebou spokojní, milujú svoju krajinu, nie sú však spokojní so štátom, v ktorom žijú (schéma 1). Intenzívne vnímajú korupciu. Nenávidia preľkanosť, korupciu, podvody a klamstvo (schéma 2). Veria v čestnú prácu každého jednotlivca. Chcú žiť slušne a dôstojne. Túžia mať

¹² Korpus je dostupný na stránke www.mova.info a tvoria ho pracovníci Kyjevskej národnej univerzity T. Ševčenka.

¹³ Kesselová, Jana: Ako vidia Ukrajincov a Ukrajinky používatelia slovenčiny? In: *Studia Slavistica*, 16: Slovac'ka mova i literatura v dzerkaly perekladu. Užhorod: Vydavnytstvo Oleksandry Harkuši, 2016, s. 97- 107.

vlastný „biznis“ a túžia po šťastí. Voľby vnímajú veľmi pozorne (schéma 3). Mladí Ukrajinci odmietali a odmietli žiť s Janukovyčom v jednej krajine. Uplatňujú sa za hranicami svojej krajiny. Tvrdia o sebe, že neradi dodržiavajú pravidlá, radšej ich obchádzajú. Vystupujú však veľmi aktívne za občianske práva a sociálne potreby (schéma 5). Schéma vzťahu Ukrajincov k Rusku a Rusom ako aj používanie ukrajinského jazyka ako štátneho neustále v publicistike rezonuje (schéma 4). Ukrajinci sa považujú od roku 1991 za národ suverénny a samostatný. Do roku 2014 sa delia na tých z východu a tých zo západu Ukrajiny, ktorí sa nechcú navzájom počúvať a presadzujú svoje vlastné postoje a práva. Vymedzujú spomedzi seba tri kategórie: Ukrajincov, Rusov a zmiešanú skupinu Ukrajincov a Rusov ako jeden celok. Za ukrajinský štátny jazyk z tých po rusky hovoriacich sú tí, ktorí sú orientovaní proukrajinsky, nie prorovsky a zároveň sú orientovaní na proeurópske hodnoty. Po roku 2014 považujú Rusko za nepriateľa a ohrozenie ich demokracie. Na vojnu si, žiaľ, zvykajú. Vzťah Ukrajincov k Majdanu je pozitívny, Majdan je demonštráciou ich viery, sily ich ducha a smerovaním do budúcnosti s demokratickými hodnotami (schéma 6). Samých seba Ukrajinci vnímajú ako národ jednotný, túžiaci po lepšom živote v krajine proeurópsky orientovanej a demokratickej pod silným charismatickým vodcom. Považujú sa za pozitívne mysliacich, vzdelaných, k iným tolerantných, humánnych, solidárnych a pracovitých (schéma 7). Tvrdia, že ako národ boli často zneužívaní propagandou cudzích národov a vystupovali v administratívnych modeloch neriadených Ukrajincami. Inklinujú dnes k Poliakom, s ktorými ich spája spoločná minulosť (schéma 9). Ukrajinci sa vedia uplatniť za hranicami svojej krajiny, kde žijú slušne a dôstojne. Veria, že ich krajina dosiahne vedúce postavenie v rozvinutých a demokratických a slobodných krajinách (schéma 10).

3.1. Osobitne sme posudzovali schémy týkajúce sa ženy-Ukrajinky. Výskum ukázal takéto schémy: **patriotizmus, nútené vyhnanstvo – emigrácia, postavenie ženy-Ukrajinky v ukrajinskej spoločnosti**. Ukrajinky sú hrdé na svoju **príslušnosť k Ukrajine**, aj na svoju **národnosť**. Často sú spomínané ako **emigrantky**, ktoré žijú najmä v Európe, v porovnaní s Ruskami, ktoré sú najmä v USA. Ženy-Ukrajinky sú slávne **spisovateľky, speváčky a športovkyne**. Sú úspešné, pracovité, krehké, ale emancipované. Sú to **ženy-matky a manželky-Ukrajinky**.

Ukrajinci vidia **Ukrajinu** naozaj ako svoju **vlast** a pociťujú k nej aj patričnú úctu (veľakrát s veľkým začiatočným písmenom). Vlast si asociujú s **domom**, kde žijú, ale je to pre nich aj **štát, krajina, zem a územie**, v ktorom sa odohrávajú životy Ukrajincov. V dotazníku sa často objavovali aj asociácie **život a bytie**. Ukrajinu vidia ako **rodnú, nešťastnú, slobodnú a jednotnú**. Niektorí vnímajú fakt, že sa v nej odohráva **vojna** a že je **bitevným poľom**. Ukrajinci vidia svoju krajinu aj cez **symboly** ako je ich hlavné mesto **Kyjiv**, ďalej cez **štátny znak (trojzubec)**, cez ich vlajku aj ďalšie symboly: **pšenica, step, slanina**. Sami sa definujú cez svoje **piesne a spev (hudbu)**, cez symboly **ručníka, vyšivanky a kaliny**¹⁴. Vyjadrujú **pozitívny postoj k ro-**

¹⁴ **Vyšivanka** (presnejšie **vyšivaná košeľa**) je symbolom zdravia, krásy, šťastného života, rodovej pamäti, poriadku, čestnosti, lásky, sviatočnosti a ochrany. Je to ukrajinská relikvia, ktorú si ukrajinské rodiny odovzdávali z generácie na generáciu. Obraz vyšivanky je často použitý v piesňach o láske, rodinnom živote, ale aj v piesňach o burlakoch, poddaných, povozníkoch a pod. (Smetana, Iryna: Рідна моя Україна. Чарків: Вydavnytvo Knyžkovyj klub simejnoho dozvil'ja, 2011, s. 242)

Ručník je symbolom harmónie, lásky, krásy, priateľskej dôvery, šťastného života, pracovitosti, čistoty citov, pohostinnosti, nádeje, dobroty, odpustenia. Je to tiež strážca pred zlými silami. Ručníkom si uctievali Ukrajinci nový domov, svojich hostí v ňom, vítali ním novorodenca. Na svadbe ním zväzovali dokopy novomanželský pár, starostov, vystielali ním cestičku od prahu k svadobnému stolu. Ručníkom sa odprevádzal človek na druhý svet, spúšťali ním nebohého do zeme. Ručník sprevádza Ukrajincov po celý ich život pri najdôležitejších udalostiach každého z nich. (Smetana, Iryna: Рідна моя Україна, op. cit., s. 245)

Kalina – symbol Ukrajiny, sprievodca človeka od narodenia po smrť. Bola potrebná v rozličných obradoch, napr. pri narodení dieťaťa (ako symbol krásy, zdravia, rodnej zeme), pri obliekaní mladuchy. Kalina bola pri rodnom dome okrasou aj ochrankou. Matky učili svoje deti kalinu sadiť aj opatrovať. (Smetana, Iryna: Рідна моя Україна, op. cit., s. 243)

dičom, ku kráse všeobecne, ku všetkému rodnému. Hodnotami a ideálmi sú sloboda a víťazstvo. Ukrajinec sám seba definuje ako **kozáka, vlastenca a občana**. Hodnotí sa ako **odvážny, silný, nezávislý, milujúci slobodu**, ako človek **čestný, prívetivý, úprimný a empatický**. Žena **Ukrajinka** sa vníma predovšetkým cez **rolu ženy** (svoj **fyzický vzhľad** a ďalej ako **matka a manželka**, ktorá **ochraňuje rodinný krb, pohodlie a šťastie** a potom aj cez svoje **poslanie či skúsenosť**. **Ukrajinci** si uvedomujú seba ako **súčasť** väčšieho celku – **národa**, ktorý má svojho „**ducha**“ a svoje **špecifické znaky** – symboly: **vlajku, boršč, chlieb, hymnu** a pod. Ako základný komponent štruktúry národnej mentality vystupovali v tomto výskume tiež asociácie **ukrajinský jazyk a ukrajinské slovo**. Svoje žitie a bytie si Ukrajinec nevie predstaviť bez **slaniny**. Je vyjadrením jeho povahy, **vzťahu k dobytku**, ktorý vlastnil a ktorý bol jeho každodennou **obživou i liekom**. K ostatným konceptom patrí vyjadrenie **najhlbších ľudských pocitov a prežívania, vzťah k majetku**, teda k veciam materiálnym, **vnímanie priestoru**, v ktorom sa jednotliviec nachádza, **abstraktné vyjadrenie procesov a javov**, ktoré sa v živote jednotlivcov realizujú, **vnímanie histórie**, teda existencia historickej pamäti, pohľad do budúcnosti, vyjadrenie vzťahov, postoje a kladenie si otázok, teda **premýšľanie**.

4. **Z perspektívy Slovákov**¹⁵ obraz mentality Ukrajincov v korpuse slovenských textov webových stránok a publicistických textov pozostáva z niekoľkých spoločných selekčných schém (tento termín nadväzuje na selekciu pri výbere niektorých aspektov z komplexnej kategórie ukrajinská mentalita). Prvou je schéma **sklamania a skepsy**. Ukrajinci sú v textoch webových stránok i v tlačенých publicistických textoch predstavovaní ako takí, ktorým sa nespĺnili očakávania, ktorí sú zbavení ilúzií, trpiaci frustráciou, pesimizmom, nedôverčiví, pochybovační, nespokojní, unavení, skeptickí až zdesení. Svedčia o tom kolokačné paradigmy s adjektívami *rozčarovaní, sklamaní, frustrovaní, skeptickí, unavení, znechutení, citliví, zdesení* a príslušnými substantívami (*sklamanie* a pod.), ale aj kontexty, z ktorých uvedené atribúty vyplývajú implicitne. Príčiny sklamaní sa v slovenských textoch – bez ohľadu na to, či ide o texty dostupné na webových stránkach alebo tlačенé publicistické texty – najčastejšie vymedzujú odkazom na: a) oligarchiu; b) vládu, jej spôsob riadenia krajiny a konzekvencie z toho plynúce; c) lídrov; c) oranžovú revolúciu a politický vývoj, ktorý po nej nasledoval; d) Európsku úniu a Západ; e) vízovú politiku; f) rastúcu kriminalitu; g) emocionálnu. Hoci na jednej strane slovenské texty konštruujú obraz Ukrajincov ako **sklamaných a skeptických**, na strane druhej sa predstavujú ako veľmi **ostražití** k vyjadreniam svojich politických reprezentantov, ale aj občiansky **vyspelejší ako pred revolúciou**. So schémou skepsy a sklamaní ostro kontrastuje druhý prístup v konštruovaní obrazu Ukrajince, sformovaný v skúsenostnom rámci produktora textu. Jeho obsahom je **deskripcia vonkajších črt**, ale hlavne **mentálnych a emočných atribútov**. Spoločným rámcom pre konštruovanie obrazu mentality Ukrajincov sú bezprostredné stretnutia autorov textov s nimi alebo dlhší pobyt autora textu v krajine. Na základe nich sa utvorila selekčná schéma **Ukrajinec – otvorenosť, srdečnosť**. Jazykový obraz Ukrajincov v slovenských textoch webových stránok i v tlačенých publicistických textoch primárne konštituuju atribúty **otvorenosť, dobrosrdečnosť, pohostinnosť, družnosť, priateľskosť, ústretovosť** pri prekonávaní komunikačných bariér s používateľmi slovenčiny. Ukrajinci sú v textoch prezentovaní ako príjemní až **vrúcní ľudia, otvorení k cudzincom**. Lojalnosť

¹⁵ Výsledky sú prevzaté zo štúdie Kredátusová, Jarmila – Kesselová, Jana: Jak může linhvistyka sprjaty vpiznaňnu fenomenu mentalitetu? In: Українська ментальність. Київ: Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, 2016, s. 5-12 a tiež zo štúdie Kredátusová, Jarmila – Kesselová, Jana: Мовно-культурна картна mentalitetu ukrajinciv v slovackych ta ukrajinskych tekstach. In: Čižmárová, Mária (ed.): Slovensko-ukrajinské vzťahy – z výskumu lingvistiky, literárnej vedy, prekladu a kultúrnych kontaktov. Prešov: Prešovská univerzita 2016, s. 298-315. Autorkou tu na tomto mieste opisne citovanej časti je J. Kesselová.

k cudziemu u Ukrajincov však neznamená stratu úcty k vlastnému. Obraz mentality Ukrajinca konštituuje i vlastnosti **praktickosť a vynaliezavosť, pracovitosť i hravosť, zábavnosť, ale aj trpezlivosť a zhovieavosť**. Vysoká miera **trpezlivosti** však neznamená, že je bezhraničná. Po intenzívnom stimule môže prerásť do **bojovnosti**.¹⁶

Schéma Ukrajiniec – **bojovnosť** najvýraznejšie expanduje do textov **športovej publicistiky**. Ukrajinci sa v skúmaných textoch predstavujú ako **silný, bojovný, veľmi nevyspytateľný, razantný, rýchly, konštruktívny, špičkový, ale i bojovný, dôrazný, nebezpečný, ťažký a nepríjemný súper**. Osobitne sa predstavuje mentalita ukrajinských futbalistov, vyznačujúcich sa bojovnosťou, ktorá je motivovaná intenzívnou túžbou vyhrať. Tomu sa podriaďuje rýchlosť, taktika a disciplína.¹⁷

Hľadanie zhôd a podobnosti sa v slovenských textoch orientuje predovšetkým na vzťah ukrajinskej a slovenskej mentality. Blízkosť Slovákov a Ukrajincov autori slovenských textov odvodzujú zo slovanskej blízkosti a interpretujú ju predovšetkým ako priaznivé východisko na utváranie vzťahov v obchodno-podnikateľskom prostredí. Ukrajinci sa v porovnaní so Slovákami v textoch predstavujú ako **otvorenejší a temperamentnejší, menej zaťažení predsudkami**, so schopnosťou **bez ostychu a priamo vyjadriť svoj názor**, ako ľudia menej mysliaci na seba než Slováci. Súčasne do obrazu Ukrajincov vstupujú také vlastnosti ako **malá zodpovednosť či nedôslednosť**.¹⁸

Slovanská až rodinná blízkosť s Ukrajincami, geografické susedstvo s nimi a obchodný duch Ukrajincov v slovenských webových i tlačných publicistických textoch predstavujú **nové možnosti v podnikaní**. Celkovo sa Ukrajina v slovenských textoch hodnotí ako **krajina s veľkou ľudskou potenciou i krajina s veľkým nerastným bohatstvom**, čo vedie k postoju, že *Ukrajinci sú schopní vybudovať si Európu aj doma*.¹⁹

Okrem komparácie so Slovákami sa jazykový obraz Ukrajincov v slovenských textoch konštruje aj z hľadiska dvoch ďalších komparačných perspektív – jednou je vzťah Ukrajincov k Rusku a Rusom, druhou je vzťah k Rusínom. V oboch prípadoch je interpretácia vzťahov v slovenských textoch protichodná a pre adresáta je orientácia značne komplikovaná, pretože obsahom je celá škála postojov. Texty dostupné na webových stránkach konštruujú obraz o Ukrajincoch, ktorý vyviera zo subjektívnych predstáv produktora: a) z predstavy identickosti Ukrajincov s Rusmi (*Ukrajinci sú vlastne Rusi. Je to verejné tajomstvo, že Ukrajinci sú Rusi.*); b) z predstavy spoločného národného spoločenstva, ktoré však reálne pre rozličné prekážky nefunguje (*Rusi a Ukrajinci sú jedným národom, no ich zjednoteniu do jedného štátu bráni ukrajinská elita, ktorá „pocítila šťastie“ z lietania na vlastných lietadlách a z možnosti samostatne sedieť v OSN bez toho, aby sa musela pozerat' na Moskvu.*); c) z predstavy asymetrického a submisívneho vzťahu (*Ukrajinci sú zakomplexovaní, Rusi sú pre nich večný strašiak*); d) zo skúsenosti založenej na prežívaní vzťahov Čechov a Slovákov, alebo vzťahov jednotlivých regiónov k Slovensku (*Ukrajinci sú Rusi tak, ako Oraváci sú Slováci, medzi obyčajnými ľuďmi (=Ukrajincami a Rusmi) sú aj tam podobné vzťahy ako tu medzi Slovákami a Čechmi.*); e) z vlastnej verzie poznania histórie alebo interpretácie údajov (*História jednoducho nepustí, existovala Kyjevská Rus, a žiadna Kyjevská Ukrajina, a taktiež historicky existuje Podkarpatská Rus, a nie Zakarpatská Ukrajina. Ukrajina je umelý štátny útvar, ktorý vznikol až po VOSR.*)²⁰

¹⁶ Kredátusová, Jarmila – Kesselová, Jana: Мовно-культурна картина менталітету українців у словацьких та українських текстах, op. cit., s. 300-301.

¹⁷ Tamže, s. 302.

¹⁸ Tamže.

¹⁹ Kredátusová, Jarmila – Kesselová, Jana: Мовно-культурна картина менталітету українців у словацьких та українських текстах, op. cit., s. 302.

²⁰ Tamže.

Napokon, osobitne výrazne vo webových textoch a menej v tlačенých publicistických textoch, sa obraz mentality Ukrajincov vymedzuje prostredníctvom vzťahu k Rusinom. Tento obraz je podobne ako v predchádzajúcom prípade konštruovaný ambivalentne. Texty prezentujú jednak predstavu o samostatnosti Rusínov a Ukrajincov, jednak konštruujú predstavu celkom opačnú, stožňujúcu Rusínov s Ukrajincami. Tretí prístup predstavujú pokusy vysvetliť príčinu diametrálne odlišných interpretácií. Zdroj nejasností sa vidí v tom, že vedomie identity zasahuje do subjektívne prežívaného pocitu príslušnosti, a preto ho nemožno vyriešiť len z objektívnych pozícií vedy. Iná možná príčina nejasností sa hľadá priamo vo vzájomných vzťahoch Rusínov a Ukrajincov, o ktorých sa predpokladá, že sami tieto vzťahy prežívajú ako nevyhranené a nejednoznačné.

Obraz ukrajinskej mentality nie je unifikovaný, homogénny či jednostranný. K viacvrstvovému obrazu prispievajú tieto antinómie: na jednej strane do obrazu ukrajinskej mentality vstupujú atribúty vzdelanosť a pracovitosť, na druhej strane sú Ukrajinci hodnotení ako najvykorisťovanejší gastarbajteri Európy. Sú schopní pracovať aj v zlých podmienkach s mimoriadnou fyzickou námahou a prijímať aj nelegálnu prácu Túžba po lepšom živote u časti ukrajinského obyvateľstva prerastá do aktivít, zabezpečujúcich rýchle zbohatnutie ²¹.

Ukrajina sa v skúmaných slovenských textoch predstavuje ako kontrastná krajina kontrastných ľudí. Ukrajinci sa prezentujú ako veľký, ale nešťastný, nemohúci národ. Kontrastnosť krajiny a ľudí sa spravidla podáva ako autoreferencia Ukrajincov na samých seba včlenená do slovenského textu. Protirečivosť obrazu je typická nielen pre vonkajší vzhľad krajiny, mentalitu ľudí, ale premieta sa i do obrazu miesta Ukrajincov vo vojenskom konflikte. Ukrajinci sú v konflikte prezentovaní jednak ako pešiaci, používaní všetkými stranami, jednak ako radikálne naladení občania, nekompromisní vo veciach vlastnej nezávislosti. Vo webových textoch, na rozdiel od tlačenej publicistiky, je badateľný sklon zmierniť závažnosť dôsledkov, ktoré z rozporov plynú, a v kontrastnosti vidieť zdroj zaujímavosti a cestovateľskej príťažlivosti Ukrajiny.²²

Spôsob, akým sa utvára jazykový obraz žien-Ukrajčiek. Preferencie sa sprostredkúva obraz Ukrajinky ako **úspešnej športovkyne** (hlavne v basketbale, štafetovom behu, biatlone, tenise, v disciplínach fitness, bodyfitness, bikinyfitness, kulturistika), a to v oboch skúmaných subkorpusoch. Kým v mužskom športe výrazne prevláda neindividualizovaná deixa pomocou skupinového antroponyma *Ukrajinci*, resp. cez vzťah ku krajine (*futbalisti Ukrajiny*), v ženskom športe je personálna deixa výrazne individualizované (mená športovkýň podľa frekvencie v korpuse publicistických textov *Jana Kločková, Olena Župinová, Svetlana Serbinová, Olena Šuluhová, Olena Burková, Olena Šachmuchová, Pavlyšová, Seremenková, Iryna Kovalenkova, Vita Palamarová, Alona a Kateryna Bondarenkové, Nadežda Trilinská*). Druhou konštantou v jazykovom obraze Ukrajčiek, predovšetkým vo webových textoch, je **krása**. Ukrajinky sú najčastejšie prezentované ako výnimočné, nádherné, pekné, krásne, štíhle, dobre oblečené, bez konkurencie, najkrajšie spomedzi Slovaniek, ako ženy, ktoré zvyšok sveta môže závidieť. Vo webových textoch sa akcent na **krásu** asocjuje **so sexualitou a rebéliou, okrajovo s rolou manželky**. V tlačенých publicistických textoch sa okrem dominantného obrazu Ukrajinky-športovkyne utvára obraz Ukrajinky-obete (sexuálneho násillia, vraždy, resp. životných podmienok, ktoré vedú k nelegálnemu obchodu či práci).²³

Slovenskí respondenti v dotazníkoch (výsledky výskumu za pomoci použitia druhej metódy) o Ukrajincoch uvádzali buď **asociácie všeobecné** (*človek, človek z Ukrajiny, chlap, chlap*

²¹ Kredátusová, Jarmila – Kesselová, Jana: Мовно-культурна картина менталітету українців у словацьких та українських текстах, op. cit., s. 304.

²² Tamže.

²³ Kredátusová, Jarmila – Kesselová, Jana: Мовно-культурна картина менталітету українців у словацьких та українських текстах, op. cit., s. 304-305.

z *Ukrajiny, muž z Ukrajiny, občan, obyvateľ národa, príslušník národa* atď.), alebo **asociácie veľmi individualizačné** (*Bogdan, Jura, Žeňa, Volod'a, Uljana, Yana, Semen, Mária, Maša, otcova frajerka, spolubývajúca*)²⁴. Ďalej sa vyskytovali asociačné komplexy ako **sociálny status osoby** (Ukrajinec: *človek, ktorý hľadá prácu, handliar, chudoba, mafán, Mercedes, obchodník*; Ukrajinka: *colníčka, kšeftárka, osudová žena, predavačka, podomová obchodníčka, pracuje za málo, žena s taškami*), **fyzické črty** (Ukrajinec: *blondák, fešák, pekný chlap, biely muž*; Ukrajinka: *blondína, červený rúž, dievča s vrkočmi, malá, pekná, ryšavka, šatka*). Prevažovali z 80% **fyzické črty**, hoci respondentkami boli prevažne ženy. Zvyšných cca 20% predstavovali asociácie z komplexu **povahové vlastnosti, folklor**, ojedinele **šport** (tamže). **Atribút cudzosti** sa objavoval často pri podnetovom slove Ukrajinec, takmer vôbec (1 prípad) pri podnetovom slove Ukrajinka. Ďalej sa obraz Ukrajince/ Ukrajinky konštruje Slováckmi v komparačnom **vzťahu Ukrajinec – Rus a Ukrajinec – Rusín**. Vzťah Slovákov a Ukrajincov sa realizuje cez princíp vlastný – cudzí (spoločné črty sú blízkosť slovanskej povahy, aktuálna spoločenská situácia na Ukrajine sa interpretuje podobne ako situácia na Slovensku v 90. rokoch. Vzťah medzi Rusínmi a Slováckmi sa prezentuje ako vzťah medzi Slováckmi a Čechmi alebo ako medzi jednotlivými regiónmi a Slovenskom ako celkom.²⁶

5. Výskum asociácií čiastočne podporuje názor o tom, že Ukrajinci sú pre Slovákov neznámi susedia: veľmi všeobecné a žiadne asociácie tvoria polovicu reakcií na podnetové slovo *Ukrajinec* a tretinu reakcií na podnet *Ukrajinka*. Slováci vidia Ukrajincov (na základe vlastnej skúsenosti aj v textoch) ako otvorených, srdečných, pohostinných, družných, priateľských vo vzťahu k cudzincom, ústretových. Ďalej ich vidia ako praktických, vynaliezavých, pracovitých, hravých, zábavných a trpezlivých i zhovievavých. V porovnaní so sebou ich vidia ako menej zaťažovaných predsudkami, ľuďmi, ktorí bez ostychu a priamo vyjadrujú svoj názor.

Slovenské texty Ukrajincov prezentujú ako talentovaných obchodníkov, podnikateľov, s ktorými sa dá plánovať podnikateľská budúcnosť. V textoch sa tiež oceňuje ich schopnosť pracovať v zlých ekonomických podmienkach. Hoci sú vzdelaní a pracovití, v Európe pracujú ako gastarbajtri. Slováci ich vidia ako niekoho, kto túži po lepšom živote a kto podniká aj také aktivity, ktoré mu zbohatnutie rýchlo zabezpečia a ktoré hraničia so zákonnosťou. Ukrajinci sú v slovenských textoch prezentovaní ako úspešní športovci – veľmi nebezpeční a bojovní hráči – dôrazní, razantní, rýchli a pod. Za ich negatívne vlastnosti považujú malú zodpovednosť a nedôslednosť. Obrazy o mentalite Ukrajincov sú výberové a sú výsledkom rôznorodých informácií a priamych skúseností, ktoré používateľ slovenčiny získava v priamom kontakte s nimi.

Dominujú tri prvky obrazu mentality: **kollektívne emócie, vzorce správania sa a národná identita**. Krajinu ako celok hodnotia ako sklamanú, s nespĺnenými očakávaniami, skeptickú. Národ po revolúcii vidia ako ostražitejší a vyspelejší. Je rozdelený na „bežných“ Ukrajincov a oligarchov. Oligarchov hodnotia ako časť národa s iným správaním ako má ostatná časť národa. Časť Slovákov si o Ukrajincoch myslí, že sú pred Rusmi zakomplexovaní a boja sa ich. O vzťahu Rusínov a Ukrajincov si myslia, že ich vzťahy sú nejednoznačné, nevyjasnené. Výskum ukázal, že Slováci nechápu históriu Ukrajincov, nemajú dostatočné vedomosti o tejto krajine a národe a často sú informácie skreslené. Veľakrát ich časť Slovákov stotožňuje s Rusmi.

²⁴ Správne po ukrajinsky má byť uvedené meno Bohdan, meno Uljana má byť v slovenčine prepísané ako Uľana, Yana ako Jana. Príklady sme prevzali z citovaného prameňa, ktorý ich tak uvádza na základe dotazníkov, teda tak, ako ich pôvodne respondenti uviedli.

²⁵ Kesselová, Jana: Ako vidia Ukrajincov a Ukrajinky používatelia slovenčiny?, op. cit., s. 104.

²⁶ Tamže, s. 105-106.

Slováci vzťah Rusínov a Ukrajincov hodnotia niekedy aj ako vzťah Čechov a Slovákov v 90. rokoch 20. storočia, teda ako niekoho, kto je z iného regiónu v rámci väčšieho celku. V textoch Slováci vnímajú vysokú emocionálnu Ukrajincov, ale aj ich vysokú kriminalitu vo svojej krajine. V dotazníkoch si Ukrajincov Slováci často stotožňujú s konkrétnou osobou – Ukrajincom, ktorého poznajú a na základe tohto poznania si vytvárajú aj obecnnejšie závery, teda generalizujú.

V publicistických textoch sa samotní Ukrajinci vnímajú cez svoju minulosť a samých seba hodnotia ako odvážnych, silných, nezávislých, milujúcich slobodu, ako čestných, priateľských, empatických a úprimných. Sú podľa seba národom jednotným a veľkým a jednotlivci chcú byť jeho súčasťou. Ukrajinci sa vnímajú sa cez svoje sociálne postavenie, keď podobne ako Slováci, aj oni vnímajú vo svojej krajine existenciu triedy chudobných a bohatých. Reflektujú sa v minulosti a dnes a vnímajú sa za hranicami svojej krajiny i mimo nej, teda v zahraničí. Porovnávajú sa s inými národmi (s Nemcami, s Poliakmi), čo Slováci prehliadajú, a tiež sa vnímajú vo vzťahu s Rusmi (iba tento aspekt bol pre Slovákov relevantný).

V dotazníku sa Ukrajinci sami označili viackrát ako občania, vlastníci a kozáci. Svoju krajinu vidia cez dávne symboly, ktorými sú hlavné mesto Kyjev, ďalej trojzubec, pšenica, step, vyšivanka, slanina, spev, hudba, ručník a kalina (Slováci tieto aspekty vôbec nevnímali). Z postojov Ukrajincov najviac vynikol postoj k rodičom, ku krásu ako k takej a ku všetkému rodnému. Z hodnôt je pre nich dôležitá najmä sloboda a víťazstvo. Dôležitosť oni sami pripisujú majetku, svojim dejinám, priestoru, v ktorom môžu žiť a možnostiam premýšľať. Dôležitý je pre nich aj ich jazyk a ukrajinské „slovo“. Základnými štruktúrnymi komponentmi v ich mentalite je **kollektívna pamäť** (túžba po vlastnom štáte založenom na národnom princípe so silným a charizmatickým lídrom; emigrácia ako dôležitý fakt v ich dejinách), **sociálne vzťahy a postoje**, **kultúrne emócie**, **vzťah k jazyku** (postoje k štátnemu jazyku nie sú rovnaké; pozitívny vzťah majú k ukrajínčine ako k jedinému štátnemu jazyku na Ukrajine proukrajinskí a prouzápadní Ukrajinci), **rozličné normy, hodnoty a ideály národa** (necítia sa Európanmi, ale správajú sa tak; žijú v európskych krajinách; majú vieru a nádej v lepšiu budúcnosť; najväčšie hodnoty sú pre nich sloboda, hrdosť a právo na európsku budúcnosť).

5.1. Slováci v textoch venujú pozornosť ukrajinskej žene ako športovkyni, ktorej meno vždy uvedú. Venujú teda pozornosť konkrétnej Ukrajinke s konkrétnym športovým výkonom. Druhou konštantou je ich krásu, ktorú si niekedy asociujú so sexualitou a rebéliou (webové texty). Okrajovo vnímajú ukrajinskú ženu aj ako manželku, niekedy aj ako obeť (sexuálneho násillia, obchodu, vraždy).

Ukrajinci vidia svoje ženy predovšetkým ako príslušníčky iného pohlavia, vnímajú ich fyzický vzhľad, ich krásu a rovnako tak aj ich rolu manželky a matky, teda ochrankyne rodinného krbu, pokoja, pohodlia a šťastia.

Literatúra

- Akopov, G. V. – Rulina, T. K. – Privalova, V. M.: Mentalistic theory as a historical-psychological trend in science. In: A History of Domestic and World Psychological Thought: Conceiving the Past, Understand the Present, and Foresee the Future. Moskva: Russian Academy of Sciences, Institute of Psychology, 2006.
- Demčuk, R.: Українська ментальність у репрезентативних міфологемах. In: Українська ментальність. Київ: Національний педагогічний університет М.П. Драгоманова, 2016, s. 188-208.
- Невчанівська, Р. Е.: Українська народна культура: християнський вимір. Київ: Університет «Україна», 2011, 112 s.
- Hetalo, T. J.: Онтологія ментальності: філософсько-культурологічний аналіз. [Autoreferát dizertačnej práce na získanie vedeckej hodnosti kandidáta filozofických vied zo špecializácie 09.00.04 Filozofická antropológia a filozofia kultúry]. Charkov: Charkovská štátna univerzita, 1999.
- Humboldt, W.: O rozmanitosti stavby ľudských jazykov a jej vplyve na duchovný rozvoj ľudského rodu. Prel. S. Ondrejovič, Bratislava: Veda, Vydavateľstvo SAV, 2000, 259 s.
- Jehlička, J. – Benjamin, L.: Whorf a podoby kritiky „hypotézy jazykové relativity“. Studie z aplikovanej lingvistiky, 2000, 1, s. 54-75.

- Jermolenko, S.: Що таке ментальність? In: Literaturna Ukrajina, roč. 1993, 21 sičňa.
- Jurevič, A. V.: Basic Components of National Mentality. Herald of the Russian Academy of Sciences, 2013, roč. 83, č. 6, s. 520-528.
- Kesselová, J.: Ako vidia Ukrajincov a Ukrajinky používateľa slovenčiny? In: Studia Slavistica, 16: Slovacjka mova i literatura v dzerkali perekladu. Užhorod: Vydavnyctvo Oleksandry Harkuši, 2016, s. 97- 107.
- Корпус текстів української мови. Доступ в інтернеті: <http://www.mova.info/corpus.aspx?l1=209>
- Kredátusová, J. – Kesselová J.: Як може лінгвістика сприяти впізнанню феномену менталітету? In: Українська ментальність. Kyjiv: Nacionaľnyj pedahohičnyj universytet im. M. P. Drahomanova, 2016a, s. 5-12.
- Kredátusová, J. – Kesselová, J.: Мовно-культурна картина менталітету українців у словацьких та українських текстах. In Čižmárová, Mária (ed.): Slovensko-ukrajinské vzťahy - z výskumu lingvistiky, literárnej vedy, prekladu a kultúrnych kontaktov. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2016b, s. 298-315.
- Lévy-Brühl, L.: La mentalité primitive. Classiques des sciences humaines. Travaux del'Année sociologique. Fondateur: É. Durkheim. Retz 1976. Original from the University of California, 443 s.
- Slovenský národný korpus – web-3.0. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2013. Dostupné na: <http://korpus.juls.savba.sk>.
- Semenov, V. (2015): Российское общество, полиментальность и социальное согласие. Психологический журнал, 2015, гоđ. 36, č. 4, s. 98-102.
- Sikorsky, I. A.: Русские и украинцы. Kyjiv: Tip. S. V. Kulženko, 1913.
- Smetana, I. I.: Рідна моя Україна. Charkiv: Vydavnyctvo Knyžkovyj klub simejnogo dozvil'fa, 2011. 416 s.

Language Expression of the Ukrainian Mentality from the Ukrainian and Slovak Perspectives

Jarmila Kredátusová

The terms *mentality* and *mental* do not always occur as synonyms in the Ukrainian language, they may be in hyperonymic correlation, if the term *mentality* is understood in the strict sense of the word and as a part of the broader term *mental*, whereby the concept of *mental* is considered as internally subdivided, having its lower 'levels'.

Mentality may be explained as a matrix of thinking, by which a nation accepts the essential aspects of reality, or as a sign (print) of reality's perception (self-consciousness). *Mentality* implies an expression of self-consciousness, so it is a nation's manifestation. *Mentality* may be identified as 'world view' and the concept of *mental* means 'a nation's behaviour patterns'.

Mental is 'a spirit', *mentality* is its 'body', whereby *mentality* is a dual category, because it is the basis of the existence of the whole society, ethnic minority, nation or an individual.

Mentality is represented by behaviour, the way of thinking, language, culture, traditions, faith and national habits and rites. It is a collection of *components* or *structures*, *selective schemes* and *archetypes*. Nation's perception may be realised from different perspectives: via the behaviour patterns, collective memory, social attitudes, concepts and relationships, collective emotions, feelings, national character, values, standards, ideals, etc.

How does this self-expression work in the language of the Ukrainian people (in their texts) and how does it function in the utterances (language) of their neighbours (the Slovaks) – this is the question of the research, which was realized together with our colleagues – the Slavakists.